

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 658:351.863

JEL M150

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Остроухов О.В., аспірант

ДННУ «Академія фінансового управління»

Анотація. *За допомогою системного підходу досліджено понятійний апарат економічної безпеки суб'єктів господарювання та з використанням методів аналізу та синтезу здійснено визначення поняття «економічна безпека підприємства».*

Запропоновано порівняльну характеристику наукових підходів до визначення поняття економічної безпеки підприємства та визначено зміст запропонованого автором підходу.

Запропоновано авторській підхід до визначення поняття економічної безпеки підприємства, що акцентує увагу на використання можливостей зовнішнього середовища з метою забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства через виявлення можливостей у зовнішньому середовищі та знаходження способів їхнього втілення.

Використання підходу дозволяє підприємству побудувати стратегію взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища (конкурентної або партнерської) в залежності від того, яку роль ця взаємодія відіграє у реалізації стратегічних інтересів підприємства. Адже в умовах ринкової економіки підприємство може бути конкурентноздатним, якщо воно вміє ефективно пристосовувати свою діяльність до зовнішнього середовища, вчасно виробляти попереджувальні заходи на вплив різних факторів або вчасно використовувати можливості, надані зовнішнім середовищем.

Ключові слова: *економічна безпека, характеристика, визначення, зовнішнє середовище, стратегічні інтереси.*

Постановка проблеми. Українські підприємства функціонують в складних умовах нестабільності та невизначеності зовнішнього середовища, яка підвищується внаслідок впливу фінансово-економічної кризи. Все більшої уваги потребує необхідність врахування соціо-гуманітарних факторів у практиці управління економікою. Названі умови загострюють суперечності у практиці діяльності вітчизняних підприємств, ускладнює забезпечення їх економічної безпеки, особливо на стратегічному інтервалі часу. Ці суперечності пов'язані з прагненням економічних суб'єктів реалізувати власні стратегічні інтереси завдяки використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище і превентивному реагуванню на виникаючі загрози, та існуючою практикою пасивної адаптації до зовнішніх викликів та загроз економічній безпеці.

Стратегічним завданням підприємств стає забезпечення реалізації інтересів підприємства, пов'язаних з інноваційними перетвореннями та стимулюванням розробки нових товарів під майбутні потреби ринку, формуванням попиту споживачів, розширенням ринків збуту, зниженням собівартості продукції; створенням сприятливого підприємницького клімату, тощо. Це потребує встановлення продуктивної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища (постачальники, споживачі, конкуренти, держава тощо). З урахуванням важливого значення зазначеної взаємодії для реалізації інте-

ресів підприємства за умов забезпечення його економічної безпеки, її слід вважати стратегічною взаємодією

Актуальність досліджень у даній сфері підсилюється сучасними тенденціями до створення різних форм партнерств у світовій економіці. Водночас, підприємства України значно відстають від більшості зарубіжних суб'єктів господарювання за масштабами формування, зокрема, стратегічних альянсів через малий досвід і незначні знання щодо розкриття їхнього потенціалу, відсутність управлінських механізмів попередження існуючих та потенційних загроз, що також має партнерська взаємодія.

Отже, проблема забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах підвищення ступеня невизначеності зовнішнього середовища вельми актуальна та є одним з пріоритетів наукових досліджень. Цим питанням приділяють підвищену увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження стану економічної безпеки на різних рівнях економіки присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних дослідників, таких як: О. Ареф'єва [1], О. Барановський [2], В. Бегма [3], З. Борисенко [4], І. Білько [5], В. Шлемко [5], О. Влашок [6], Б. Грієр [7], М. Денисенко [8], М. Єрмошенко [8] та інші.

Питання активної адаптації до змін зовнішнього середовища, використання для цього стратегічного співробітництва в різних формах, відображені в працях вчених з проблем стратегічного управління, таких як: І. Ансофф [9; 11], М. Бобіна [12], Б. Гаррет [13], В. Геєць [14], В. Герасимчук [15] тощо досліджується форми партнерської взаємодії в логістичних ланцюгах, у відносинах із персоналом, споживачами, інвесторами, фінансовими установами, органами державної влади тощо.

Невирішені складові загальної проблеми. Віддаючи належне науковій та практичній значущості праць названих авторів, слід відзначити, що певне коло питань концептуального, методологічного та методичного характеру є недостатньо дослідженими. Так, недостатньо розглянутими залишаються питання вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства на стратегічному інтервалі часу завдяки використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище; визначення змісту та особливостей стратегічної взаємодії підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища з метою забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання; обґрунтування можливості здійснення управління взаємодією підприємств із зовнішнім середовищем на системних засадах з метою забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства; врахування активності суб'єктів зовнішнього середовища, обумовленої різною спрямованістю їхніх економічних інтересів, при розробці стратегій економічно безпечного функціонування та розвитку підприємства. Існуючий науково-методологічний та методичний інструментарій забезпечення економічної безпеки підприємства при взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища недостатньо враховує принципи синергії, рефлексії та компромісу; існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки недостатньо враховують взаємозв'язок і динаміку факторів, що її зумовлюють; моніторинг суб'єктів зовнішнього

середовища підприємства та відповідний вплив здійснюються традиційними методами, не передбачають прогнозування та узгодження економічних інтересів суб'єктів взаємодії, недостатньо враховуються особливості суб'єктів зовнішнього середовища.

Зазначені аспекти вимагають нагального врахування та вирішення. Це дозволяє говорити про наукову і практичну доцільність постановки й вирішення актуального наукового завдання - забезпечення економічної безпеки підприємств з урахуванням загроз і можливостей, що надає взаємодія із зовнішнім середовищем, на підставі розробки концептуальних, методичних, інструментальних і прикладних компонентів.

Метою статті є аналіз понятійного апарату економічної безпеки суб'єктів господарювання та формулювання авторського підходу до визначення поняття «економічна безпека підприємства».

Виклад основного матеріалу дослідження. Питанням забезпечення економічної безпеки на різних рівнях: держави, регіонів та підприємств - присвячені праці вітчизняних та іноземних вчених та практиків. Їх аналіз дозволив прослідкувати еволюцію поняття економічної безпеки підприємства.

Так, на початку 90-х рр. ХХ ст. це поняття розглядалося як забезпечення умов збереження комерційної таємниці та іншої конфіденційної інформації підприємства. Пізніше акцент проблеми безпеки діяльності господарських суб'єктів було перенесено на організацію захисту від негативного впливу зовнішнього середовища та адаптацію до його зміни. Згідно цим поглядам економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього оточення, що в умовах ринкової економіки безперервно змінюється. Саме з позицій впливу зовнішнього середовища, захисту підприємства від його негативного впливу і розглядається зміст категорії економічної безпеки підприємства, в тому числі й в сучасних публікаціях вітчизняних вчених-економістів.

Так, зміст поняття «економічна безпека підприємства» розглядається в цьому випадку в більш широкому контексті – як здатність забезпечення його стійкості в мінливих умовах, в тому числі й у несприятливих умовах зовнішнього середовища, незалежно від характеру його впливу на діяльність підприємства, масштабу та характеру змін внутрішнього середовища. Так, Д. Ковальов, Т. Сухорукова визначають економічну безпеку підприємства як «захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також як здатність до швидкого подолання загроз або притосування до умов існування, що не відображаються негативно на його діяльності» [16, с. 48].

Схожу думку висловлюють й інші автори, зокрема, В. Забродський розглядає поняття економічної безпеки як «кількісну та якісну характеристику властивостей фірми, що відображає її здатність до «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішніх та внутрішніх економічних загроз», В. Шликов акцентує увагу на важливості підкреслює, що це «...стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства» [17].

Автори монографії «Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання» під науковою редакцією О.А. Кириченка та В.С. Сідака [18] підкреслюють універсальність кате-

горії економічної безпеки як стану захищеності для всіх рівнів, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином.

В рамках цього підходу до економічної безпеки підприємства виділяється ресурсно-функціональний підхід. Автори підходу вважають, що економічна безпека – це стан найбільш ефективного використання економічних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування економічної системи на сьогодні й у майбутньому [19]. Цей підхід має комплексний характер, тому що в його межах досліджуються важливі чинники, які впливають на стан кожної функціональної складової економічної безпеки (інтелектуально-кадрової, фінансової, техніко-технологічної, політико-правової, екологічної, інформаційної та силової).

Поряд з цим, вказані підходи до визначення та організації економічної безпеки підприємства недостатньо враховують аспект недопущення «втрати можливостей», що надаються підприємству з боку зовнішнього середовища, забезпечення їх ефективного використання підприємством для реалізації власних стратегічних інтересів. Вказаний аспект є сферою досліджень різних наукових дисциплін (економічної теорії, стратегічного управління, менеджменту, тощо), але вирішення проблеми ефективного забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства завдяки використанню можливостей, що надаються з боку зовнішнього середовища – повинно бути предметом дослідження економічної безпеки підприємства.

В табл. 1. запропоновано порівняльну характеристику наукових підходів до визначення економічної безпеки підприємства та зміст пропонованого автором підходу.

Отже, забезпечення економічної безпеки підприємства на основі «використання можливостей» потребує від підприємства вміння орієнтуватися в ситуації на ринку, оцінювати не тільки власний економічний потенціал, перспективи розвитку і фінансові можливості, але й стратегічні інтереси суб'єктів зовнішнього середовища: існуючих і потенційних партнерів зі збуту продукції та постачання матеріальних ресурсів, конкурентів, держави.

При формуванні стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства, основаної на використанні зовнішніх можливостей, потрібно враховувати: складність та багатоаспектність системи зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на підприємство, зумовлену їх значною кількістю, різноманітністю наслідків впливу; взаємозв'язок факторів, що характеризується силою, з якою зміна одного фактора впливає на решту факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; динамічність, відносну швидкість і різні темпи змін факторів зовнішнього середовища; невизначеність інформації про зовнішнє середовище та невпевненість у її точності; активність суб'єктів зовнішнього середовища, що обумовлена різноспрямованістю їх інтересів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, стратегічним завданням для кожного підприємства має бути: пошук найбільш значущих зовнішніх факторів, що впливають на його діяльність, ретельне їх дослідження та на цей основі побудова стратегії взаємодії із суб'єктами зовніш-

нього середовища (конкурентної або партнерської) в залежності від того, яку роль ця взаємодія відіграє у реалізації стратегічних інтересів підприємства.

Таблиця 1 - Порівняльна характеристика підходів до визначення змісту економічної безпеки

підприємства

Підхід	Мета	Засоби досягнення	Обмеження
Захист комерційної таємниці та іншої інформації [20,21]	Забезпечення умов збереження комерційної таємниці	Побудова дворівневої системи захисту інформації: - побудова службою безпеки підприємства режиму секретності; - формування психологічної атмосфери «пильності та відповідальності» персоналу	Не охоплює всієї сукупності зовнішніх та внутрішніх загроз підприємству; заходи з забезпечення економічної безпеки мають, в основному, реактивний характер
Розвідка та контррозвідка [22]	Захист та створення сприятливих економічних умов існування переважно через інформаційні процеси	Використання розвинутих технологій інформаційної війни, спрямованих на максимальне застосування превентивних заходів (розвідка, контррозвідка, промисловий шпіднаж)	Застосовується за наявності чіткого уявлення про мету інформаційного впливу, забезпеченість потрібними ресурсами та інформаційними технологіями
Силовий [22,23]	Забезпечення фізичного захисту працівників, коштів та майна, безперервності бізнес-процесів	Здійснення фізичної охорони та спеціального режиму силами служби безпеки підприємства	Надто звужене розуміння функцій та завдань економічної безпеки, невідповідність новим викликам зовнішнього середовища
Фінансовий [2]	Забезпечення фінансової стійкості	Створення дієвого механізму фінансової безпеки підприємства	Забезпечення, переважно, фінансової безпеки
Адаптація до зміни зовнішнього середовища [16]	Здатність швидко подолати загрози або пристосуватися до зміни умов	Методи ситуаційного підходу	Реактивний характер реагування, недостатнє врахування суб'єктивного фактору
Розвиток потенціалу підприємства [24,25]	Забезпечення захисту від прямих та непрямих загроз, безперервного розвитку та відтворення ресурсно-функціонального потенціалу	Розробка спеціального організаційно-управлінського механізму на основі стратегічного управління, що базується на використанні ситуаційного та ресурсного підходів	Складність, витратомісткість, потреба в розробці стандартів управління економічною безпекою підприємства
Ресурсно-функціональний [16]	Найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів для попередження загроз та забезпечення стабільного функціонування підприємства	Аналіз розподілу та використання ресурсів підприємства, дослідження економічних індикаторів економічної безпеки за всіма функціональними складовими діяльності підприємства та розробка заходів щодо їх покращення.	Надто широке охоплення завдань, що майже співпадають із завданнями діяльності підприємства з метою забезпечення її ефективності
Захист економічних інтересів підприємства [26]	Забезпечення збалансованості інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища	Узгодження інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, які здійснюють прямий вплив на підприємство	Складність формулювання стратегічних інтересів підприємства та їх кількісної оцінки, вплив суб'єктивного фактору
<i>Авторський підхід</i>			
<i>Орієнтація на використання можливостей, що зовнішнього середовища</i>	<i>Забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства через виявлення можливостей у зовнішньому середовищі та знаходження способів їхнього втілення</i>	<i>Моніторинг змін у зовнішньому середовищі, виявлення можливостей, встановлення стратегічної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища</i>	<i>Має стратегічний для підприємства характер; заходи є, переважно, превентивні.</i>

В умовах ринкової економіки підприємство може бути конкурентноздатним, якщо воно вміє ефективно пристосовувати свою діяльність до зовнішнього середовища, вчасно виробляти попереджувальні заходи на вплив різних факторів або вчасно використовувати можливості, надані зовнішнім середовищем.

Література:

1. **Ареф`єва О.В.** Планування економічної безпеки підприємств / Ареф`єва О.В., Кузенко Т.Б., Європейський ун-т. – К.: Видавництво Європейського ун-ту, 2004. – 169 с.: рис., табл. – Бібліогр.: С.160-169.
2. **Барановський О.І.** Фінансова безпека в Україні (методологія Оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський; Київ, нац. торг.-екон. ун-т. – К.: 2004. – 759 с.
3. **Бегма В.М.** Стратегічне управління експортом продукції військового призначення та подвійного використання в контексті економічної безпеки держави / В.М. Бегма : Дис. докт. екон. наук: 21.04.01. – К., 2004. – 375 с.
4. **Борисенко З.М.** Конкурентна політика як фактор розвитку економіки України: Монографія /З.М. Борисенко. – К.: Таксон, 2004. – 346 с.
5. **Шлемко В. Т.** Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [наук. вид.] / В.Шлемко, І.Бінько. – К.: НІСД. – 1997. – 143 с.
6. **Власюк О.С.** Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Власюк О.С. - К.: НППМБ, 2008. – 48 с.
7. **Greer B.** European economic security / Greer B.// Securing Europe`s future / Ed. By Flanagan. St., Hampson F. – L., - 1986.- P.221-242.
8. **Денисенко М.П.** Інноваційний розвиток промисловості України /М.П. Денисенко, О.І. Волоков, А.П. Гречан та ін. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
9. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: Препр. наук. доп. / М.М.Єрмошенко, К.С. Горячева, А.М.Ашув; Нац. акад. упр. – К., 2005. – 77 с.
10. **Ансофф И.** Новая корпоративная стратегия / Ансофф И. – СПб.: Питер, 1999. – С. 305 – 307.
11. **Ансофф И.** Стратегическое управление: Сокр. пер.с англ. / Ансофф И. – М.: Экономика, 1989. – 520 с.
12. **Бобина М.** Стратегические альянсы в глобальной экономике / Бобина М. // Мировая экономика и международные отношения. – 2001. – №11. – С. 106 – 109.
13. **Гаррет Б.** Стратегические альянсы / Б. Гаррет, П. Джоссож; [Пер. с англ. – М.: ИНФРА–М; Альпина Бизнес Букс, 2002. – С. 51.
14. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Моногр. / В.М.Гець, М.О.Кизим, Т.С.Клебанова, Т.С.Черняк; Науково-досл. Центр індустр. пробл. розвитку НАН України. – Харків: ВД «ИНЖЕК», 2006. – 240 с. – Бібліогр.: С.207-217.
15. **Герасимчук В.** Управління підприємством як соціально-економічною системою: функціональний підхід / В. Герасимчук // Економіка України. - 2003. - №4. - С.12-18.
16. **Ковалев Д.** Экономическая безопасность предприятия / Д.Ковалев, Т.Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. - №10. – С.48-52.
17. **Шлык В.В.** Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / Шлык В.В. – СПб, 1999. – 138 с.
18. **Кириченко О.А.** Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: Монографія./ О.А. Кириченко, В.С. Сідак, С.М. Лаптев та інші – К.: УЕП «Крок», 2008. – 423 с.
19. **Фоміна М.В.** Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика: Монографія / Фоміна М.В. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005, - 140 с.
20. **Алексеенко В.** Система защиты коммерческих объектов / Алексеенко В., Сокольский Б. – М. 1992. – 195 с.
21. **Василец В.И.** Методические основы обеспечения конфиденциальности производственной и коммерческой деятельности акционерного общества / Василец В.И., Голованов В.Н. // Вопросы защиты информации. – 1994. - №1. – С.5-11.
22. **Духов В.Е.** Экономическая разведка и безопасность бизнеса / Духов В.Е. – К. : ИМСО МО Украины, 1997. – 176с. – К. : ИМСО МО Украины

23. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы / Ярочкин В.И. – М., 1997. – 185 с.
24. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / Бендиков М.А. // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. №2. С.17-30.
25. Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: Монография / Куркин Н.В. – Д.: АРТ-РПЕСС, 2004. – 452 с.
26. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко – К. : Либра, 2003. – 280с. – Библиогр.: с. 268-279.

Стаття надійшла: 22.11.2013 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Міщенко В.А.

УДК 338.240
JEL M 150

ЕЛЕКТРОННИЙ БІЗНЕС: ФАКТОРИ ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

Касатонова І.А., канд. екон. наук, доцент

Онісіфорова В.Ю., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. В статті розглянуті особливості функціонування підприємств електронного бізнесу та електронної комерції, загальні аспекти управління їх економічною безпекою. Предметом дослідження є підприємства електронного бізнесу. Метою роботи є визначення особливостей формування витрат та рівня економічної безпеки підприємства в умовах електронної економіки. В дослідженні використані методи узагальнення при формуванні загальних аспектів управління економічною безпекою підприємств електронного бізнесу та визначенні сутності та змісту понять електронний бізнес та електронна комерція, аналізу та синтезу при визначенні факторів зниження витрат, які формуються при переведенні діяльності підприємства із сфери реальної торгівлі в сферу електронної торгівлі, логічного аналізу при формуванні переліку складових економічної безпеки підприємства, які є першочерговими та найбільш суттєвими для формування рівня економічної безпеки підприємства електронного бізнесу, графічний та табличний методи при представленні поточних результатів досліджень. Результатом роботи є виявлення факторів зниження витрат підприємства електронної комерції, до яких належать зниження витрат на оренду офісних приміщень, зниження кількості робочих місць, зниження витрат на рекламу, зниження витрат на зовнішні комунікації, зниження витрат на внутрішні комунікації, зниження витрат на закупівлю товарів і послуг, зниження витрат на отримання маркетингової інформації, та перелік функціональних складових, що формують рівень його економічної безпеки, а саме фінансова, інтелектуально-кадрова, інформаційна, техніко-технологічна та силова складові. Сферою застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств електронної економіки.

Ключові слова: електронна економіка, електронна торгівля, електронний бізнес, витрати, економічна безпека.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки характеризується стрімким зростанням темпів інформатизації економічних процесів, поширенням масштабів електронного бізнесу та електронної торгівлі. Однак нова форма функціонування підприємств визначає необхідність розгляду загальних питань управління в умовах електронної економіки, зокрема факторів зниження витрат, для яких розкриваються нові можливості, та управління економічною безпекою.